

B.359. RØROS. KJERKGATA 48. «THOMASGAARDEN»

Fargeundersøkelse av fasaden

Jon Brønne

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel B.359. Røros. Kjerkgata 48. «Thomasgaarden» Fargeundersøkelse av fasaden	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 131/2012	Publiseringsdato 23.11.2012
	Prosjektnummer 156.1056.12	Oppdragstidspunkt Juni-nov 2012
	Forsidebilde Kjerkgata 48, Røros. Foto: Brønne juni 2012.	
Forfatter(e) Jon Brønne	Sider 19	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Konservering	

Prosjektleder Malerikonservator/seniorforsker Jon Brønne
Prosjektmedarbeider(e)
Kvalitetssikrer Avdelingsleder Merete Winness

Oppdragsgiver(e) Riksantikvaren

<p>Sammendrag</p> <p>Hovedfasaden på Kjerkgata 48, Thomasgaarden er fargeundersøkt. Ut fra resultatene fra undersøkelsene er det utarbeidet et forslag til tiltak. Fasaden ble i løpet av sommeren 2012 istandsatt, og malt etter de retningslinjene som er presentert i denne rapporten. Undersøkelsen ble initiert av eierne, og bifalt av kulturminneforvalteren. Grunnen var fasaden hadde sterkt behov for vedlikehold, og eierne ønsket å få y kunnskap om fargehistorien til fasaden, for eventuelt å kunne benytte noen av de eldre fargene og fargesettingen ved oppmalingen av fasaden.</p>

Emneord Trebygning, 1800-tall, Fargeundersøkelse, Røros
--

Avdelingsleder

Avdelingsleder Merete Winness

Forord

Innholdsfortegnelse

1	Historikk.....	7
2	Bakgrunn for undersøkelsene.....	7
3	Generelt.....	7
4	Metode for undersøkelsene	7
4.1.1	Lagskjema.....	8
4.1.2	Fargeregistrering.....	8
4.1.3	Fotografier.....	8
4.1.4	Dokumentasjonsmateriale fra undersøkelsen som oppbevares hos NIKU:.....	8
5	Fargeundersøkelsen	9
6	Presentasjon av undersøkelsesresultatene	12
7	Forslag til tiltak.....	14
8	Malerarbeider.....	14
8.1.1	Malingfjerning.	14
8.1.2	Rengjøring og vask.....	14
8.1.3	Valg av maling.....	15
8.1.4	Vinduer.....	15
8.1.5	Påføring.....	15
9	Kilder:.....	15
9.1.1	Arkivalia.....	15
9.1.2	Litteratur.	16

1 Historikk

Figur 1. Harald Sohlberg. 1902. «Lillegaden Røros». Thomasgaarden er det nederste huset i fasaderekka mot kirka. (Rød pil.) Foto: Jaques Lathanion, Nationalmuseet.

2 Bakgrunn for undersøkelsene

Undersøkelsen ble initiert av eierne, og bifalt av kulturminneforvalteren. Grunnen var at fasaden hadde sterkt behov for vedlikehold, og eierne ønsket å få ny kunnskap om fargehistorien til fasaden, for eventuelt å kunne benytte noen av de eldre fargene og fargesettingen ved oppmalingen av fasaden.

3 Generelt

Arbeidet inngår som en del av det årlige rådgivings- og undersøkelsesprosjektet som NIKU utfører på Røros for Riksantikvaren.

4 Metode for undersøkelsene

Fargeundersøkelsen ble gjort ved lagvise avdekkinger og registrering av malinglag (fargetrapper), samt kontrollprøver med skalpell på bygningselementene og vurdering av overflater i feltmikroskop på stedet. Videre er materialprøver tolket i mikroskop ved høyere forstørrelse ved NIKUs konserveringsavdeling i Oslo.

Det ble det gjort inngrep i sekundære bygningselementer i form av fjerning av listverk og panel. Dette ble gjort av eierne på eget initiativ.

Resultatet av undersøkelsene er i hovedsak basert på funn på stedet.

4.1.1 Lagskjema

Malinglagene som er funnet på de undersøkte bygningselementene er ført inn på NIKUs lagskjema for fargeundersøkelser. Disse oppbevares hos NIKU.

4.1.2 Fargeregistrering

Fargeregistrering ble gjort ved bruk av NCS-S systemet, som er et system for fargebeskrivelse.¹ Fargekodene skal i de fleste tilfellene oppfattes som veiledende, ettersom det sjelden er mulig å finne én NCS-kode som fullstendig samsvarer med den avdekkete fargen. Dersom det er oppgitt to koder med skråstrek mellom, anses fargen å ligge mellom de to kodene. Det må også tas høyde for at de avdekkete malingene gjerne er skitne, avblekete og nedslitte, og at fargene derfor kan se annerledes ut enn da malingene ble påført. Oljen i oljebaserte malinger gulner dessuten når den ikke utsettes for lys. Det betyr at de fargene som avdekkes vanligvis er for varme eller gule i forhold til hvordan de opprinnelig har vært. Dette er særlig kritisk for blå og grå farger. Oljen vil blekes når fargen står fremme i lyset. Konservatorene tar hensyn til fargeendringene når fargene registreres.

4.1.3 Fotografier

Undersøkelsen er fotodokumentert med digitale fotografier. Hvis ikke annet er nevnt, er fotografiene tatt av prosjektleder i forbindelse med undersøkelsene. Det er videre tatt fotografier under undersøkelsene for å dokumentere funn.

4.1.4 Dokumentasjonsmateriale fra undersøkelsen som oppbevares hos NIKU:

- Underlagsmateriale for rapporten
- Kopier av digitale fotografier

---

¹ Natural Color System® Index 2009

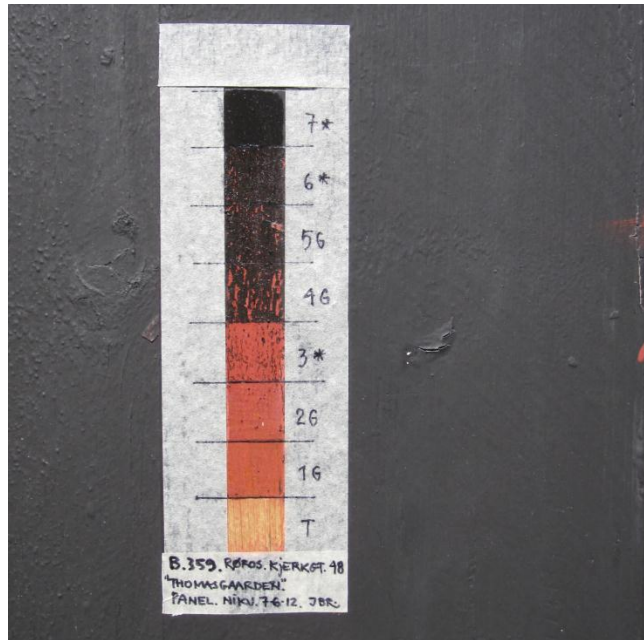
5 Fargeundersøkelsen

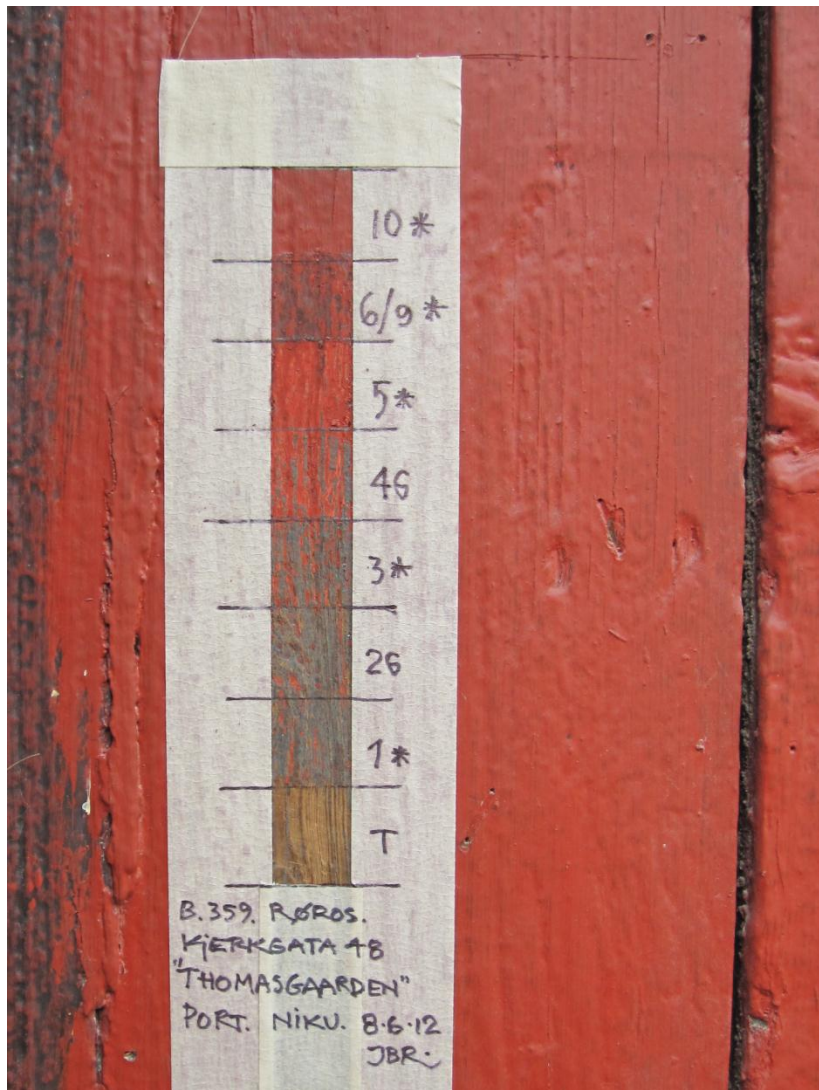
Figur 2. Eieren demonterte noen av panelbordene fra 1959. Under dette panelet var panelet fra før 1902 bevart. Bildet viser detalj av dette panelet, oppe under takskjegget. Dette er det panelet som vises på Harald Sohlbergs maleri fra 1902. Rester av blek oker maling. På resten av veggen er malingen fullstendig avflasket og forsvunnet. Foto: Brønne. Juni 2012.

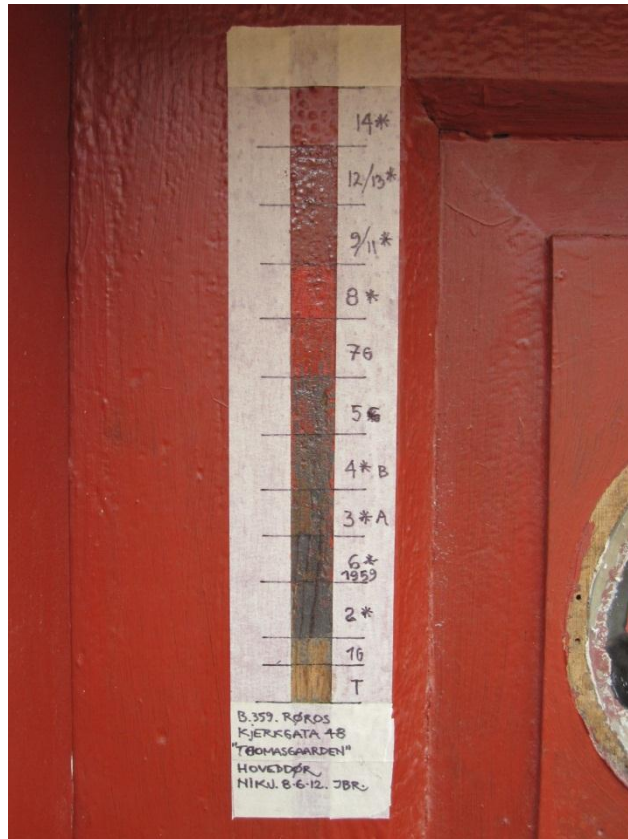
Figur 3. Samme panel som fig. 2. nederst på panelbordet. All maling er fullstendig avslitt. Det var ikke mulig å finne etter maling på denne delen av panelet. Foto: Brønne. Juni 2012.

Figur 4. Lagvis avdekking av malinglagene på panelet. Foto: Brønne. Juni 2012.

Figur 5. Lagvis avdekking av malinglagene på porten. Foto: Brønne. Juni 2012.

Figur 6. Lagvis avdekking av malinglagene på hoveddøra. Foto: Brønne. Juni 2012.

Figur 7. Lagvis avdekking av malinglagene på vindusgerikt. Foto: Brønne. Juni 2012.

6 Presentasjon av undersøkelsesresultatene

NIKUs presentasjon av resultatene er basert på informasjonen hentet gjennom undersøkelsen, tilgjengelig arkivalia og historikk samt konservatorens kunnskap om analoge bygningselementer, byggningsdetaljer, overflatebehandlinger, farger, fargebruk, påføringsmetoder og materialer.

Undersøkelsesresultatet presenteres i tabellform. Presentasjonen er delt inn i fortløpende, kronologiske historiske perioder. I de tilfellene det har vært mulig å datere de enkelte periodene, har vi gjort dette.

Tabellene kan leses på to måter.

- Lest vertikalt vil hver kolonne illustrere hvordan alle de undersøkte elementene på fasaden så ut i den gitte perioden.
- Lest horisontalt illustreres hvordan det enkelte bygningselement har sett ut fra det var nytt på fasaden og frem til dagens utseende.

Fire beskrivelser i tabellene må beskrives nærmere.

1. **Ingen kunnskap.** Dette innebærer at vi gjennom arkivalia, eller de farge- og bygningsarkeologiske undersøkelsene ikke har frembrakt opplysninger som kan beskrive det aktuelle bygningselementet for den aktuelle perioden.
2. → Når et felt er markert med en pil, betyr det at det aktuelle bygningselementet ikke er endret siden forrige periode. Vanligvis innebærer det at overflatebehandling, dekor eller tapeter blir stående gjennom en eller flere perioder. Det kan også markere at informasjonen, **Ingen kunnskap**, gjentas i en eller flere perioder for det aktuelle bygningselementet.
3. Øverst i hver kolonne, under periodenummeret og dateringen er det noen steder satt inn en ekstra opplysning til dateringen.
4. Den kolonnen som er merket med blått er den perioden NIKU anbefaler for tilbakeføring av fasaden.

Kun avsluttende malinglag er tatt med i tabellen. I tabellen er den malte dekorformen «Ådring» satt i anførselstegn. Dette er gjort idet den malte dekoren på Thomasgaarden trolig hadde ådring som forbilde, men alle utførelsene fikk et resultat som kan karakteriseres som en grov patinering.

Periodetabell, malinglag Thomasgaarden

Perioder Tabell 1 av 2. Bygningselement.	1 1880-90 Fasaden blir panelt	2 1900-1910	3 1959 Ny panel påsettes	4 Ca. 1970 Ny oppmaling	5 Ca. 2000 Delvis oppmaling
Panel	Gul oker. Meget nedbrutt. Trolig nærmest: 2030-Y20R	Ingen kunnskap	Rød 4040-Y80R	Brunsort 8502-R	Sort
Sokkellist	Ingen kunnskap	Ingen kunnskap	Rød 4040-Y80R	Brunsort 8502-R	Sort
Port	Blå 6020-B	«Ådring» Beige undermaling 3030-Y20R Mørk beige lasur 4030-Y20R	Blå 6020-B	Rød 3060-Y	«Henrys Ådring» Denne var Engelsk rød med sorte «tegninger»
Portkarm	Ingen kunnskap	Ingen kunnskap	Hvit	Hvit	«Henrys Ådring»

Perioder Tabell 1 av 2. Forts. Bygningselement.	1 1880-90 Fasaden blir panelt	2 1900-1910	3 1959 Ny panel påsettes	4 Ca. 1970 Ny oppmaling	5 Ca. 2000 Delvis oppmaling
Dør	Blå 6020-B	«Ådring» Beige under- maling 3030-Y20R Mørk beige lasur 4030-Y20R	Blå 6020-B	Rød 3060-Y	«Henrys Ådring»
Dørkarm	Ingen kunnskap	Ingen kunnskap	Hvit	Hvit	«Henrys Ådring»
Dørgerikt	Ingen kunnskap	Ingen kunnskap	Hvit	Hvit	«Henrys Ådring»
Vindu	Ingen kunnskap	Ingen kunnskap	Hvit	Hvit	«Henrys Ådring»
Vindusgerikt	Ingen kunnskap	Ingen kunnskap	Hvit	Hvit	«Henrys Ådring»

Perioder Tabell 2 av 2. Bygningselement.	6 Delvis oppmaling	7 2008-2010 Siste oppmaling
Panel	→	Sort
Sokkellist	→	Sort
Port	Torgeirs «Ådring» Denne var Engelsk rød med sorte «tegninger»	Rød 4050-Y80R
Portkarm	Torgeirs «Ådring»	Rød 4050-Y80R
Dør	Torgeirs «Ådring»	Rød 4050-Y80R
Dørkarm	Torgeirs «Ådring»	Rød 4050-Y80R
Dørgerikt	Torgeirs «Ådring»	Rød 4050-Y80R
Vindu	Torgeirs «Ådring»	Rød 4050-Y80R
Vindusgerikt	Torgeirs «Ådring»	Rød 4050-Y80R

7 Forslag til tiltak

Etter samtaler med eierne, ble det oversendt en foreløpig rapport med forslag til tiltak den 21.6.2012. Det var aldri aktuelt å tilbakeføre fasaden til en periode eldre enn 1959, da det nåværende panelet ble påsatt. Dette forslaget fulgte de ønskene eierne hadde, med å beholde den mørke fargen på panelet, som fasaden har hatt siden ca. 1970. Det ble derfor foreslått å tilbakeføre fasaden til utseendet fra ca. 1970, som er den fargesettingen som har stått lengst på huset siden panelet ble skiftet i 1959.

Anbefalte tiltak.

Bygningselement.	Periode 4 Ca. 1970
Panel	Males med linoljemaling. Brunsort 8502-R. Glans 30-35
Sokkellist	Males med linoljemaling. Brunsort 8502-R. Glans 30-35
Port	Males med linoljemaling. Rød 3060-Y. Glans 30-35
Portkarm	Males med linoljemaling. Hvit. Glans 30-35
Dør	Males med linoljemaling. Rød 3060-Y. Glans 30-35
Dørkarm	Males med linoljemaling. Hvit. Glans 30-35
Dørgerikt	Males med linoljemaling. Hvit. Glans 30-35
Vindu	Males med linoljemaling. Hvit. Glans 30-35
Vindusgerikt	Males med linoljemaling. Hvit. Glans 30-35

8 Malerarbeider

8.1.1 Malingfjerning.

Løs maling fjernes med skraping. Alle kvister, kvaeuttrekk og utfall i treverket skal påføres minst to tynne lag med kvistlakk.

8.1.2 Rengjøring og vask.

Alle elementer som skal males vaskes før maling med Jotun Kraftvask eller andre tilsvarende produkter. Som regel kreves det etterskylling etter bruk av de sterke vaskemidlene. Følg anvisningene på emballasjen nøye.

I tillegg anbefales det ofte å vaske huset med Jotuns Sopp- og Algevaske eller tilsvarende produkter etter rengjøring. Her er det også svært viktig å følge anvisningene på emballasjen, idet de fleste av disse produktene ikke skal etterskylles etter påføring.

Høytrykksspyler må ikke under noen omstendigheter benyttes til rengjøring, skylling eller malingfjerning! Til all skylling og vasking av overflatene benyttes det vann fra hageslange med så lite trykk som mulig. Sett spredemunnstykke på slangen og benytt svak sprededusj ovenfra og ned til skylling og vasking.

8.1.3 Valg av maling.

Det bør benyttes en ren linoljemaling ved oppmaling.

Det er flere produsenter av linoljemaling på markedet. På grunn av økende problemer med svertesopp på alle typer malingsoverflater, anbefales det, at det benyttes linoljemaling med minst 12 – 15 % tilsetning av sinkhvitt i malingen.

Alle malinger inneholder midler mot soppvekst. De siste årene er det er lagt restriksjoner på hvilke antisoppmidler det er lov å bruke i maling. Ideelt sett skal de være biologisk nedbrytbare og ikke skape et miljøproblem. Derfor er mange av de gamle fungicidene som virket godt mot soppvekst, forbudt å bruke. Et unntak er sinkhvitt som det fremdeles er lov å bruke, vel å merke som pigment i malingen. Derimot er det restriksjoner på sinkhvitt hvis det tilsettes som fungicid. Alt tyder på at en maling som inneholder sinkhvitt er mindre utsatt for soppangrep. Sinkkoksid hindrer soppvekst. Når sinkhvitt er innblandet som et pigment, finnes det i hele malingsfilmens tykkelse og vaskes ut ettersom malingen slites.

NIKU anbefaler derfor at det ved utvendige malerarbeider brukes linoljemalinger med høyt innhold av sinkhvitt, og med så høyt pigment- og tørrstoffinnhold som mulig.

Linoljemalingens fremste egenskaper er den finmolekylære linoljen som trenger godt inn i underlaget, godt hjulpet av malingens lengre tørketid. Malingen slites fra utsiden, noe som er en god egenskap i forhold til rebehandling.

8.1.4 Vinduer.

Kitting ettersees. Løs kitt fjernes. Hvis kittet er så dårlig at all kittingen må fornyes, må som regel glasset også tas ut, og kittet som glasset ligger i mot falsen må også fornyes. Alt som skal males, både de delene av kittet som sitter på plass og den delen av kittfalsen som er fri for kitt vaskes. Når falsen er helt tørr grunnes den med fortynnet linoljemaling. Når grunningen er helt tørr kittes det med rent linoljekitt. Når det benyttes rent linoljekitt, kan kittet overmales med linoljemaling etter noen timer. Hvis det benyttes alkydkitt, må kittet tørke i noen uker før malingen påføres.

8.1.5 Påføring.

Stillasene dekkes med presenninger som festes i takrenner/gesimser, slik at det ikke kommer direkte sollys eller regn på malingsfilmen under påføring eller i tørkeprosessen.

Alt malerarbeid på treverk og jern skal utføres med pensel. Alle kvister og kvistutfall påføres to tynne strøk med kvistlakk/politur før maling. Dette må utføres spesielt nøye de stedene hvor det er benyttet infrarød varme eller varmluft for å fjerne maling.

Bare flekker må grunnes. Hvis det er gitt anvisninger fra produsentene på emballasjen eller datablader, følges disse nøye. Hvis det ikke er gitt anvisninger påføres enten grunningsstrøket meget tynt med ren maling eller så tynnes grunningsstrøket 10-15 %, enten med White spirit eller ren terpentiner. Deretter påføres to tynne strøk med ufortynnet maling. Det skal være god tørk mellom malinglagene. Linoljemalingen skal arbeides godt inn i underlaget med penselen.

9 Kilder:

9.1.1 Arkivalia.

- Hjertenes, Tone og Lie, Vegard. 2011. Søknad. Thomasgården på Røros. Privat søknad om midler til restaurering av anlegget.
- Rørosmuseets arkiv. Branntakst over Vaanegaard No. 146. Aar 1857 den 27. Juni.

9.1.2 Litteratur.

- 1952. Norges Bebyggelse, Herredsbind Sør- Trøndelag. Østre del. Bind 1.
- 1974. Rørosboka. Bind. 4. Røros.

Figur 8. Kjerkgata 48. Thomasgaarden etter oppmaling. Foto: Brønne oktober 2012.

Røros/Oslo
Juni/november 2012

Jon Brønne

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 131/2012

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 934 66 230

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 922 89 252

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 25
7013 TRONDHEIM
Telefon: 922 66 779 /
405 50 126

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00